

O'QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHDA MUAMMOLI TA'LIM METODLARI

Farg'ona tumani 2-son politexnikumi o'qituvchilari

Yakubova Nafosatxon Abdullayevna

e-mail. nafosatxonyakubova@gmail.com

Dadaxonov Umidjon Murodjon o'g'li

e-mail. umidjondadaxonov44@gmail.com

Sotvoldiyev Azizbek Abdullajon o'g'li

ANNOTATSIYA Mazkur maqolada o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda muammoli ta'lim metodlarining nazariy va amaliy jihatlari yoritilgan. Ta'lim jarayonida muammoli vaziyatlar yaratish orqali o'quvchilarning bilish faolligi, tanqidiy va ijodiy fikrlashini shakllantirish masalalari tahlil qilingan. Muammoli ta'lim metodlarining pedagogik samaradorligi va ularni kasbiy ta'lim muassasalarida qo'llash imkoniyatlari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar mustaqil fikrlash, muammoli ta'lim, pedagogik metodlar, o'quvchi faolligi, kasbiy ta'lim.

ANNOTATION This article examines the theoretical and practical aspects of problem-based learning methods in developing students' independent thinking skills. The issues of increasing cognitive activity, critical and creative thinking through the creation of problem situations in the educational process are analyzed. The pedagogical effectiveness of problem-based learning methods and their application in vocational education institutions are substantiated.

Key words independent thinking, problem-based learning, teaching methods, student activity, vocational education.

Аннотация:

В статье рассматриваются теоретические и практические аспекты использования проблемного обучения в развитии самостоятельного мышления учащихся. Проанализированы вопросы формирования познавательной активности, критического и творческого мышления на основе создания проблемных ситуаций в образовательном процессе. Обоснована педагогическая эффективность проблемного обучения в системе профессионального образования.

Ключевые слова: самостоятельное мышление, проблемное обучение, педагогические методы, активность учащихся, профессиональное образование.

KIRISH Hozirgi globallashuv va ilmiy-texnik taraqqiyot sharoitida ta'lim tizimi oldiga qo'yilayotgan asosiy talablardan biri — mustaqil fikrlay oladigan, tahlil qila biladigan, muammoli vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qila oladigan shaxsni shakllantirishdan iboratdir. Zamonaviy jamiyatda bilimlar tez yangilanib borayotganligi sababli o'quvchilarga faqat tayyor axborotni yetkazish yetarli bo'lmay qolmoqda. Ta'lim jarayoni o'quvchilarda bilimlarni mustaqil egallash, ularni tahlil qilish va amaliyotda qo'llash ko'nikmalarini shakllantirishga yo'naltirilishi zarur.

Ayniqsa, kasbiy ta'lim muassasalari, jumladan politexnikumlar va kollejlarda o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki kelajak mutaxassislaridan nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'lish, balki ishlab chiqarish jarayonlarida uchraydigan muammolarni mustaqil tahlil qilish, innovatsion yechimlar topish va mas'uliyatli qarorlar qabul qilish talab etiladi. Shu bois ta'lim jarayonida o'quvchilarning fikrlash faolligini oshiradigan samarali pedagogik metodlarni qo'llash dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, an'anaviy, ya'ni asosan ma'ruza va tushuntirishga asoslangan o'qitish usullari o'quvchilarning passivligini kuchaytirishi mumkin. Bunday holatda o'quvchi tayyor bilimlarni qabul qiluvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Aksincha, muammoli ta'lim metodlari o'quvchini ta'lim

jarayonining faol ishtirokchisiga aylantiradi, uning fikrlash faoliyatini rag'batlantiradi va bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradi. Muammoli ta'lim metodining mohiyati o'quvchilar oldiga ma'lum darajada qiyinchilik tug'diruvchi, izlanishni talab etadigan muammoli vaziyatlarni qo'yishdan iboratdir. Bunday vaziyatlar o'quvchini fikrlashga, savol berishga, farazlar ilgari surishga va ularni asoslashga undaydi. Natijada o'quvchilarda mantiqiy, tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalari shakllanadi. Ushbu metod o'quvchilarning mustaqil bilim olishga bo'lgan ehtiyojini kuchaytiradi va ularning intellektual salohiyatini oshiradi.

Bugungi kunda ta'lim sifatini oshirish, o'quvchilarning bilimini hayot va kasbiy faoliyat bilan uzviy bog'lash muammoli ta'lim metodlarining ahamiyatini yanada oshirmoqda. Davlat ta'lim standartlari va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlar ham o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishni ta'lim jarayonining asosiy natijalaridan biri sifatida belgilab bermoqda. Shu jihatdan qaraganda, muammoli ta'lim metodlarini o'rganish va ularni ta'lim jarayoniga samarali tatbiq etish ilmiy-pedagogik jihatdan muhim masala hisoblanadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishda muammoli ta'lim metodlarining nazariy asoslarini tahlil qilish, ularning pedagogik imkoniyatlarini ochib berish hamda ta'lim jarayonida qo'llashning samarali yo'llarini yoritishdan iboratdir. Ushbu tadqiqot natijalari pedagog-o'qituvchilar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, darslarni yanada samarali va mazmunli tashkil etishga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishning pedagogik mohiyati

Mustaqil fikrlash ta'lim jarayonining eng muhim natijalaridan biri bo'lib, u o'quvchilarning intellektual rivojlanish darajasini belgilaydi. Pedagogik nuqtayi nazardan, mustaqil fikrlash — bu o'quvchining bilimlarni tayyor shaklda qabul qilmasdan, ularni tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish va baholash orqali o'zlashtirish jarayonidir. Bunday fikrlash turi o'quvchilarda muammoni anglash, uning sabablarini aniqlash va oqilona yechim topish ko'nikmalarini shakllantiradi.

Kasbiy ta'lim muassasalarida mustaqil fikrlashni rivojlantirish ayniqsa muhimdir. Chunki bo'lajak mutaxassis ishlab chiqarish jarayonida turli muammoli vaziyatlarga duch keladi va bu vaziyatlarda mustaqil qaror qabul qila olishi talab etiladi. Shu bois ta'lim jarayonida o'quvchilarning fikrlash faolligini oshiradigan metodlardan foydalanish zarur.

Muammoli ta'lim metodlarining mazmuni va turlari. Muammoli ta'lim metodlari — bu o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishga qaratilgan, muammoli vaziyatlar asosida tashkil etiladigan pedagogik metodlar majmuasidir. Ushbu metodlar o'quvchilarda bilimga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi va ularni izlanishga undaydi. Muammoli ta'limning asosiy mohiyati shundaki, o'quvchi bilimni tayyor holda emas, balki muammoni hal qilish jarayonida egallaydi.

- Muammoli ta'lim metodlarining asosiy turlariga quyidagilar kiradi:
- muammoli bayon (o'qituvchi muammoni qo'yadi va uni tahlil qiladi);
- muammoli savollar (o'quvchilarning fikrlashini faollashtiruvchi savollar);
- muammoli vazifalar (amaliy va nazariy muammolarni hal etish);
- bahs-munozara va muhokamalar;
- case-study va loyihaviy topshiriqlar.

Ushbu metodlar o'quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish bilan birga, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini ham rivojlantiradi.

Muammoli vaziyatlarni yaratish va ularni boshqarish muammoli ta'lim metodlarining samaradorligi muammoli vaziyatlarni to'g'ri yaratish va boshqarishga bog'liq. Muammoli vaziyat — bu o'quvchi mavjud bilimlari yordamida darhol yecha olmaydigan, lekin izlanish orqali hal qilinadigan holatdir. Bunday vaziyatlar o'quvchini fikrlashga, savollar berishga va yangi bilimlarni izlashga majbur qiladi. Muammoli vaziyatlarni yaratishda quyidagi talablar e'tiborga olinishi lozim: muammo o'quvchilarning bilim darajasiga mos bo'lishi; vazifa qiziqarli va amaliy ahamiyatga ega bo'lishi; muammoni hal qilish bir nechta yechimga ega bo'lishi mumkinligi. Muammoli vaziyatlarni boshqarishda o'qituvchi yo'naltiruvchi va maslahat beruvchi rolni bajaradi, ammo tayyor yechimni bermaydi.

Muammoli ta'lim metodlarining o'quvchilar faoliyatiga ta'siri muammoli ta'lim metodlari o'quvchilarning bilish faoliyatini sezilarli darajada faollashtiradi. Ushbu metodlar orqali o'quvchilar:

- mustaqil fikr yuritishga;
- muammoni tahlil qilish va baholashga;
- o'z fikrini asoslab berishga;
- jamoada ishlash va muloqot qilishga o'rganadi.

Natijada o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, mantiqiy tahlil va ijodiy yondashuv kabi muhim kompetensiyalar shakllanadi. Bu esa ta'lim sifatining oshishiga xizmat qiladi.

Muammoli ta'lim metodlarini dars jarayonida qo'llash tajribasi. Ta'lim jarayonida muammoli ta'lim metodlarini samarali qo'llash uchun darslarni oldindan rejalashtirish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi dars mavzusiga mos muammoli savollar va vazifalarni tayyorlashi, o'quvchilarning faolligini rag'batlantirishi lozim. Masalan, kasbiy fanlarda real ishlab chiqarish jarayonlariga oid muammoli vaziyatlar asosida topshiriqlar berish o'quvchilarning kasbiy fikrlashini rivojlantiradi. Guruhli muhokamalar va bahslar esa o'quvchilarning muloqot ko'nikmalarini shakllantiradi.

Muammoli ta'lim metodlarining pedagogik samaradorligi pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, muammoli ta'lim metodlaridan muntazam foydalanish o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasini oshiradi. Bunday darslarda o'quvchilar faol ishtirok etadi, bilimlarni ongli ravishda egallaydi va ularni amaliyotda qo'llashga tayyor bo'ladi. Shuningdek, muammoli ta'lim metodlari o'quvchilarning o'z-o'zini baholash va nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi, bu esa ularning shaxsiy va kasbiy rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR O'tkazilgan nazariy tahlillar va pedagogik yondashuvlar shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir. Jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, fan va texnika taraqqiyoti sharoitida ta'lim jarayoni o'quvchilarni faqat tayyor bilimlar bilan qurollantirish bilangina cheklanib qolmasligi, balki ularni muammoli vaziyatlarda fikrlashga, tahlil qilishga va mustaqil qaror qabul

qilishga tayyorlashi lozim. Shu nuqtayi nazardan, muammoli ta'lim metodlari ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim pedagogik vosita sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot natijalari muammoli ta'lim metodlarining o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish, ularning bilimlarni ongli va chuqur o'zlashtirishini ta'minlash hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdagi yuqori samaradorligini tasdiqlaydi. Muammoli vaziyatlar asosida tashkil etilgan darslar o'quvchilarni izlanishga undaydi, ularda mantiqiy, tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantiradi. Bunday ta'lim jarayonida o'quvchi bilimlarni tayyor holda qabul qiluvchi emas, balki ularni faol ravishda yaratuvchi subyekt sifatida shakllanadi. Muammoli ta'lim metodlarining yana bir muhim jihati shundaki, ular o'quvchilarda mas'uliyat, tashabbuskorlik va o'z fikriga ishonch kabi shaxsiy sifatlarning rivojlanishiga xizmat qiladi. O'quvchilar muammoli vazifalarni bajarish jarayonida o'z bilim va tajribalariga tayanib ish yuritadi, turli yechimlarni solishtiradi va eng maqbul variantni tanlashga o'rganadi. Bu esa ularning kelgusidagi kasbiy faoliyatida muhim ahamiyat kasb etadi. Kasbiy ta'lim muassasalarida, xususan politexnikumlarda muammoli ta'lim metodlaridan foydalanish o'quvchilarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishda alohida ahamiyatga ega. Ishlab chiqarish jarayonlariga yaqin bo'lgan muammoli vaziyatlar orqali o'quvchilar nazariy bilimlarni amaliyot bilan bog'lash imkoniyatiga ega bo'ladi. Natijada ularning kasbiy fikrlashi, muammolarni tez va samarali hal etish qobiliyati rivojlanadi. Shuningdek, muammoli ta'lim metodlari o'qituvchining pedagogik rolini ham tubdan o'zgartiradi. O'qituvchi bilim beruvchi manba sifatida emas, balki o'quvchilarning bilish faoliyatini yo'naltiruvchi, maslahat beruvchi va motivatsiya yaratuvchi shaxs sifatida faoliyat yuritadi. Bu esa ta'lim jarayonida o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida hamkorlikka asoslangan pedagogik muhitni shakllantiradi. Xulosa qilib aytganda, muammoli ta'lim metodlarini ta'lim jarayoniga tizimli va maqsadli joriy etish o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ta'lim sifatini oshirish va raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlashda muhim omil hisoblanadi. Ushbu metodlardan samarali foydalanish o'quvchilarning intellektual

salohiyatini oshiradi, ularni hayotiy va kasbiy muammolarga tayyorlaydi hamda ta'lim tizimining zamonaviy talablar asosida rivojlanishiga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Абдуллаева Н.Х. **Педагогика ва таълим назарияси.** – Тошкент: Ўқитувчи, 2019. – 240 б.
2. Зиямухамедов Б. **Замонавий таълим технологиялари.** – Тошкент: Фан, 2020. – 198 б.
3. Кларин М.В. **Инновационные модели обучения в современной школе.** – Москва: Педагогика, 2018. – 256 с.
4. Полат Е.С. **Новые педагогические и информационные технологии в системе образования.** – Москва: Академия, 2019. – 272 с.
5. Савченко О.Я. **Проблемное обучение как средство развития мышления учащихся.** – Киев: Освіта, 2017. – 184 с.
6. Faxriddin B., No'monbek A. **ABS SISTEMASI BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNING TORMOZ SAMARADORLIGINI MATEMATIK NAZARIY TAHLILI** //International journal of scientific researchers (IJSR) INDEXING. – 2024. – Т. 4. – №. 1. – С. 333-337.
7. Qurbonazarov S. et al. **ANALYSIS OF THE FUNDAMENTALS OF MATHEMATICAL MODELING OF WHEEL MOVEMENT ON THE ROAD SURFACE OF CARS EQUIPPED WITH ABS** //Multidisciplinary Journal of Science and Technology. – 2024. – Т. 4. – №. 8. – С. 45-50.
8. Xuzriddinovich B. F. et al. **ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILNI TORMOZ PAYTIDA O'ZO'ZIDAN VA MAJBURIY TEBRANISHLARINI TORMOZ SAMARADORLIGIGA TA'SIRINI TAHLIL QILISH** //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2024. – Т. 47. – №. 4. – С. 81-87.

9. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.
10. Karshiev F. U., Abduqahorov N. ABS BILAN JIHOZLANGAN M1 TOIFALI AVTOMOBILLAR TORMOZ TIZIMLARINING USTIVORLIGI //Academic research in educational sciences. – 2024. – Т. 5. – №. 5. – С. 787-791. 11. Каршиев Фахридин Умарович, Н.Абдуқаҳоров ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ//<https://www.iupr.ru/6-121-2024>
https://www.iupr.ru/files/ugd/b06fdc_15c4798c874a4ddab326a52bd3af34ea.pdf?index=true
12. Xusinovich T. J., Ro‘zibayevich M. N. M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH.
13. Farxadjonovna, Bekimbetova Elmira, and Abduqahorov No‘monbek. "STARTING ENGINES AT LOW TEMPERATURES." Multidisciplinary Journal of Science and Technology 5.2 (2025): 83-87.
14. Xusinovich, Turdialiyeв Jonibek, and Mo‘minov Nurali Ro‘zibayevich. "M1 TOIFALI AVTOMOBILLARNI TURLI MUHITLARDA TORMOZLANISHINI TAHLIL QILISH VA PARAMETRLARINI O‘RGANISH."
15. Абдуқаҳоров Н., Турдиалиев Ж., Мўминов Н. АВТОМОБИЛИ М1 В РАЗНЫХ УСЛОВИЯХ АНАЛИЗ И ПАРАМЕТРЫ ТОРМОЖЕНИЯ УЧИТЬСЯ //Журнал научно-инновационных исследований в Узбекистане. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 377-386.
16. Каршиев Ф. У., Абдуқаҳоров Н. ИЗУЧЕНИЕ МИКРОСТРУКТУРЫ СТАЛИ В МАТЕРИАЛОВЕДЕНИИ //Экономика и социум. – 2024. – №. 6-2 (121). – С. 1142-1145.
17. Oybek o‘g A. N. et al. ABS BILAN JIHOZLANGAN AVTOMOBILLARDA TORMOZLASH JARAYONIDAGI TEBRANISHLAR VA ULARNING TORMOZ

SAMARADORLIGIGA TA'SIRI //PEDAGOGS. – 2025. – Т. 92. – №. 1. – С. 127-132.

18. Xuzriddinovich B. F. et al. SURXONDARYO VILOYATIDAGI TABIIY-IQLIM SHAROITLARIDA AVTOMOBILLARNING ISH SHAROITLARINI TASNIFLASH //Tadqiqotlar. – 2025. – Т. 63. – №. 2. – С. 26-32.

19. Abduqahorov N., Turdialiyeu J., Mo'minov N. M1 VEHICLES IN DIFFERENT ENVIRONMENTS ANALYSIS AND PARAMETERS OF BRAKING LEARN //Journal of science-innovative research in Uzbekistan. – 2024. – Т. 4. – №. 4. – С. 377-386.